DEICTIC MARKS IN EDITORIALS IN ROMANIAN PRESS

Eliza Pop
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca,
North University Center of Baia Mare

Abstract: Starting with Benveniste's theory of subjectivity, in this article we aimed to identify the deictic marks of person, space and time, in our corpus consisting of editorial texts that have the war in Ukraine as a pretext or central subject, in order to demonstrate that journalistic discourse is characterized by subjectivity.

Keywords: subjectivity, print media, editorials, deictic marks, discourse.

Ipoteza cercetării

Câtă vreme subiectivitatea este o calitate intrinsecă a limbajului uman așa cum arăta Émile Benveniste (vezi 2000: 246-247), ne-am propus să cercetăm:

-care sunt modalitățile prin care enunțiatorul-jurnalist se manifestă în interiorul discursului său;

-în ce măsură este subiectivitatea un atribut al scriiturii jurnalistice;

-care sunt indicatorii lingvistici prin care aceasta se realizează textual, în această etapă a cercetării ocupându-ne în mod special de mărcile deictice.

Corpusul

Am optat pentru presa scrisă ca material de cercetare, deoarece aceasta prezintă o reflectare imediată a realității societății românești, în toată complexitatea ei, în sensul că, difuzând informații la zi care se adresează unui public larg de cititori (ne referim aici cu precădere la cotidianele generaliste), implică și reacții din partea opiniei publice, cu atât mai mult în prezent, când mediul online favorizează dialogul jurnalist-cititor sau, în termeni pragmatici, locutor-interlocutor. Pentru că, trebuie precizat, cele mai multe publicații tipărite dispun, în ultimii ani, cel puțin de o pagină web, „o fereastră" deschisă dialogului cu cititorii. Menționăm că vom lua în considerare termenul de *presă scrisă* în sensul larg, înglobând și articolele apărute în varianta online a publicațiilor din cuprinsul cărora constituim corpusul[1]. De asemenea, am selectat doar editoriale, întrucât considerăm că, aparținând unui gen de opinie, acestea prezintă un grad mai mare de subiectivitate, care, „în sens restrâns, se referă numai la acei indici care introduc în enunţ sentimentele și atitudinea subiectului vorbitor cu privire la conținutul enunțului" (DȘL 2001: 511).

Am considerat că textele asupra cărora se va realiza cercetarea propriu-zisă trebuie să aibă reprezentativitate teritorială, deoarece, așa cum preciza Luminița Roșca (vezi 2004: 48), există un determinism geografic al textului jurnalistic. Astfel, am făcut selecții din ziarul local *Graiul Maramureșului* – considerat de editorialistul Gheorghe Pârja „unic, prin consecvență. În Maramureș, dar și în țară" (*Graiul Maramureșului*, 10 februarie 2023). O altă opțiune a fost cotidianul național *Libertatea*. Precizăm că ne-am decis să luăm în considerare

[1] Textele folosite în exemple au fost preluate din varianta online a publicațiilor citate.

acele editoriale care fie au în centru, fie sunt tangențiale evenimentului care marchează societatea europeană de mai mult de un an și jumătate, și anume, războiul.

Demersul investigativ

Luând ca punct de plecare afirmația lingvistului francez Oswald Ducrot, conform căreia deicticele „pun în relație conținutul enunțului cu o anume «realitate»" (NDEȘL 1996: 470), vom analiza existența acestora în articole de fond din publicațiile care fac obiectul cercetării de față.

Din categoria *deicticelor personale*, vom face referiri la cele care identifică locutorul și alocutorul în text, respectiv pronumele personale de persoana I și a II-a, *eu, noi,* (*tu) / voi*.

Considerăm firesc ca, în editoriale, texte de opinie prin excelență, să ne punem problema prezenței mărcii lingvistice a subiectului enunțiator sub forma pronumelui de persoana I singular, *eu* și a variantelor sale (forme cazuale sau pronume / adjective pronominale posesive). Analizând textele din corpusul nostru, am remarcat o folosire a acestui pronume personal deictic cu mare frecvență în ziarul local *Graiul Maramureșului*.

> (1) „*M*-am gândit și *eu*, dar se gândesc și alții, ce ar fi Rusia fără Putin?" (www.graiul.ro, 3 iulie 2023)
>
> (2) „Încolo, nici *eu* nu *mă* pricep la arta războiului, precum unii lideri europeni." (www.graiul.ro, 16 iunie 2023)
>
> (3) „Dar să nu *mă* îndepărtez de cereale." (www.graiul.ro, 5 mai 2023)
>
> (4) „*Zic* asta, deoarece am fost o Patrie Întreagă. [...] *Apreciez* solidaritatea sinceră a românilor față de ucraineni, încă din primele ceasuri ale războiului, dar *nu confund* lucrurile. *Înțeleg* timpul istoric tragic prin care trec vecinii noștri, dar *nu mă pot* preface că învățatul Aron Pumnul, profesorul lui Mihai Eminescu, are mormânt la Cernăuți. *Nu am* patimi conjuncturale, ci *doresc* ilustrarea unei realități. [...] *Eu* sunt alături de suferința din vecini!" (www.graiul.ro, 19 aprilie 2023)
>
> (5) Nici în cărțile de istorie *nu am citit* despre un înalt ierarh al Bisericii Ortodoxe care să binecuvânteze războiul. Adică crima, distrugerea, violul, minciuna. *Regret*, dar asta *mi* se pare că face Patriarhul Kiril al Moscovei. *Eu* asta *am văzut*, asta *am priceput*. (www.graiul.ro,18 aprilie 2023)

Așa cum se observă în exemplele (1) – (5), editorialistul-locutor își face simțită prezența în enunț fie prin forma de nominativ a pronumelui personal *eu* (vezi exemplele (1), (2), (4) sau (5)) ori formele în cazurile acuzativ (*m-*, *mă*) și dativ (*mi*), respectiv prin formele de persoana I singular ale verbelor *zic*, *apreciez*, *nu confund*, *înțeleg*, *nu am*, *nu am citit*, *regret* sau *am priceput*, asumându-și enunțarea, dar și opinia exprimată.

Dacă editorialistul publicației locale se relevă din primele fraze ale textelor drept enunțiator:

> (6) „*Mă întorc*, și astăzi, spre lumea tulburată în care ne este dat să trăim. *Rememorez* câteva zile." (www.graiul.ro, 23 februarie 2023)
>
> (7) „*Nu credeam* să învăț lumea asta cu legea dezvățului. După ce *am trăit* o vreme sucită în felul ei, scăpând în peisajul deal-vale, cu tinerețea și alte haiducii ale vârstei, când a venit schimbarea lumii *am crezut* că pornim pe un drum mai pavat." (www.graiul.ro, 16 februarie 2023)

(8) *Trăiesc* în lumea aceasta și cu înțelepciuni dobândite acasă, pe uliță, ori în șezători. (www.graiul.ro, 13 februarie 2023),

situația este de cele mai multe ori diferită în articolele de opinie sau editorialele publicate în *Libertatea*, unde textele debutează cu prezentarea obiectivă, la persoana a III-a, a faptelor care au determinat luarea de poziție a autorului, iar subiectivizarea, manifestată prin folosirea pronumelui personal sau a verbelor la persoana I, are loc, de regulă, la final sau început de paragraf, respectiv la finalul textului. În articolul intitulat *Important scriitor rus, care s-a exprimat public împotriva războiului, pus în închisoare la 1.300 de kilometri de casă, în Siberia* semnat de Vasile Ernu, autorul prezintă mai întâi situația scriitorului Boris Kagarlițki, împotriva căruia serviciul de securitate rusesc a deschis un dosar penal, în urma acuzației de justificare a terorismului. Abia după ce se menționează faptele și situația personajului din momentul redactării textului, „Boris Kagarlițki a fost deja transferat la Sâktâvkar, regiunea Komi, unde judecătorii deja l-au trimis pentru două luni la închisoare, până când va fi judecat cazul său" (www.libertatea.ro, 27 iulie 2023), respectiv după ce ni se prezintă succint activitatea scriitorului, editorialistul își evidențiază prezența în text:

(9) „Pe Boris Kagarlițki îl *cunosc* foarte bine – *am avut* nenumărate discuţii, dezbateri, interviuri, colaborări. Pentru *generația mea*, el era un exemplu de curaj şi o minte sclipitoare, un extraordinar profesor. *Am publicat* şi câteva interviuri cu el." (www.libertatea.ro, 27 iulie 2023),

pentru ca finalul să fie integral subiectiv:

(10) „*Îmi exprim* solidaritatea cu Boris Kagarlițki așa cum *am făcut-o* cu toţi deținuții politic arestați de actualul regim de la Kremlin și *sper* în eliberarea sa." (www.libertatea.ro, 27 iulie 2023)

Forma de persoana I plural a pronumelui personal, *noi*, se referă, prin definiție, la „cel care vorbește și persoana sau persoanele pe care acesta și le asociază în vorbire" (https://dexonline.ro/intrare/eu/19393), cu alte cuvinte, folosindu-l, locutorul se desemnează pe sine ca membru al unui grup.

(11) „*Noi* suntem între ciocan și nicovală. *Ascultăm* de principiile europene cu prețul afectării fermierilor români. Ajutorul de la Bruxelles va fi probabil majorat, că și aici *am fost scoși* dintr-o ecuație normală." (www.graiul.ro, 5 mai 2023)

(12) „Cifrele *ne* înfioară și sugerează pierderi umane mult mai mari decât sunt date publicității." (www.graiul.ro, 17 mai 2023)

(13) „În cazul acestui război, ca la orice război, oamenii de la Kremlin, care l-au pornit în mod criminal, dar și *noi*, care *nu* l-*am căutat*, însă îi *suntem* vecini, l-*am subevaluat* pentru ieri, pentru azi și, cu mare probabilitate, pentru anii care vor veni." (www.libertatea.ro, 21 mai 2023)

(14) „Abia războiul declanșat de Rusia prin invadarea Ucrainei, la 24 februarie 2022, *ne* confruntă *pe noi*, ca români, cu o reconfigurare geopolitică în care otrava propagandei național-ceaușiste, cu substratul ei neolegionar și expresia sa filetistă, își pierde – din motive obiective tot mai pregnante – forța manipulatorie." (www.libertatea.ro, 23 mai 2023)

În textele de la (11) și (12), deși nu este precizat referentul pronumelui de persoana I plural, putem să deducem că este vorba despre români (11) sau, în cazul celui de-al doilea exemplu din serie, putem considera că se face trimitere la un grup și mai mare de persoane, respectiv la toată lumea care este interesată de ceea ce se întâmplă pe frontul ruso-ucrainean. Cât privește ultimele două situații, (13) și (14), referentul pronumelui *noi* este explicit: „care nu l-am căutat, însă îi suntem *vecini*" și „ne confruntă pe noi, ca *români*".

În unele cazuri, acest pronume este folosit, în textele din cotidianul local, cu valența de plural al modestiei sau plural al autorului:

> (15) „Vedem și *noi* că în acest război, dincolo de moarte, se fac multe scenarii. *Să vedem* care va ieși la suprafață." (www.graiul.ro, 9 iunie 2023)
>
> (16) „*Ne aducem aminte* de formularea lui Iuliu Maniu, care a spus răspicat că românii nu vor ca din asupriți să devină asupritori." (www.graiul.ro, 22 martie 2023)

Întrucât tratăm textele de opinie din perspectiva teoriei comunicării, am urmărit identificarea receptorului în formulările editorialiștilor. Prezența acestuia se manifestă, la nivel lingvistic, cel mai adesea, prin formele pronumelui de persoana a II-a singular sau plural, *tu* sau *voi* / *dumneavoastră* sau prin formele verbale corespunzătoare. Este preferată persoana a II-a plural, care, în limba română, reprezintă adresarea reverențioasă. Atât în textele din ziarul local, cât și în cele din cotidianul național (cu toate că frecvența este mult redusă), există situații când se face apel la cititorul receptor, ca în comunicarea directă:

> (17) „Parcă ne-ar avertiza. *Auziți*! Vine istoria…" (www.graiul.ro, 16 iunie 2023)
>
> (18) „Adică *vă* iau aliați, pe cei care vor, la deslușirea unei frânturi de vreme care a lăsat urme în destinul multor semeni, al unor popoare." (www.graiul.ro, 29 decembrie 2022)
>
> (19) „*Imaginați-vă* cât de multe s-ar putea realiza dacă Ucraina și România s-ar asocia în această direcție." (www.libertatea.ro, 4 mai 2023)

Ni se pare că situația din exemplul (17) este una interesantă: autorul se adresează direct cititorilor (care sunt, în cazul textelor jurnalistice, reprezentarea receptorului / alocutorului) folosind forma verbală de persoana a II-a plural (*Auziți!*), însă, venind după un *ne* – marcă a enunțiatorului, aceasta dobândește o nuanță de incluziune a locutorului însuși.

Deși alocutorul este evidențiat lingvistic prin forme pronominale sau verbale de persoana a II-a plural, considerăm că folosirea persoanei a II-a singular merită atenția noastră, deoarece am remarcat contexte în care aceasta apare cu diverse valențe. În exemplele:

> (20) „Într-o lume ce se vrea înțeleaptă, civilizată, *să ucizi* semeni, de aceeași credință, în timp ce se rugau lui Dumnezeu, mi se pare de neconceput." (www.graiul.ro, 18 aprilie 2023)
>
> (21) „Cum *să râzi* la o asemenea întâlnire?" (www.graiul.ro, 10 martie 2023)
>
> (22) „Cel mult ce *puteai* găsi vreo carte românească de bucate la secțiile de limbi internaționale din librării." (www.libertatea.ro, 26 iulie 2023)

verbele *să ucizi*, *să râzi*, *puteai* trimit la un *tu* cu valoare generică: tu, omul (20); tu, participantul la întrunire (21); tu, cetățeanul moldovean de limbă română, în perioada URSS (22).

Am remarcat, în schimb, contexte în care pronumele personal de persoana a II-a singular sau verbul la aceeași persoană desemnează, prin transpoziție, subiectul enunțiator, locutorul:

> (23) „*Tu*, om de la poalele muntelui Gutâi, ce *să* mai *crezi*?" (www.graiul.ro, 16 februarie 2023)
>
> (24) „E un sentiment absolut special *să ai* în față rafturi de cărți în limba română, *să* le *răsfoiești* și nimeni să nu *ți* le ia din mâini. Știam că e un privilegiu de care nu se pot bucura toți." (www.libertatea.ro, 26 iulie 2023)

În exemplul (23), expresia „om de la poalele Gutâiului", folosită apozitiv față de pronumele personal, are drept referent locutorul (editorialistul Gheorghe Pârja este născut în satul Deseși, sat de la poalele muntelui Gutâi), idee pe care o întărește forma interogativ-retorică a enunțului și nuanța meditativă a acestuia.

În secvența citată la (24), autoarea articolului, jurnalista Alina Radu, directoarea unei publicații de investigație de la Chișinău, relatează, pe fondul luptelor din Odesa în contextul războiului ruso-ucrainean, experiența personală care o leagă de orașul amintit. Astfel, autoarea rememorează anii din perioada studenției, când cărțile în limba română, necesare pentru rafinarea limbajului unui viitor jurnalist, se găseau cu mare dificultate, doar în librăriile din Moscova, Kiev, Taşkent sau Tbilisi, localități din fostele colonii sovietice și obținerea lor, cu mare dificultate, era un prilej de reală bucurie.

Din perspectivă pragmalingvistică, nu doar prezența enunțiatorului și a receptorului în text trădează subiectivitatea discursului, ci și *indexicalitatea spațială* și *temporală*, exprimată, în general, printr-un „sistem de demonstrative ce cuprind adverbe (*aici* vs. *acolo*) și adjective sau pronume demonstrative", respectiv „adverbe temporale" sau „sintagme nominale sau prepoziționale, având în centru un substantiv care se referă la timp" (Costăchescu 2019: 133; 174; 191).

În următoarele situații, regăsim deictice spațiale exprimate atât prin adverbe, cât și prin sintagme nominale cu adjectiv demonstrativ: adverbul *aici* din exemplul (25) trimite la o fotografie care însoțește textul; sintagma *pe masa mea* din exemplul (26) este construită cu adjectivul demonstrativ *mea*. Adverbul *acolo* din ultimul exemplu menționat este folosit anaforic, însă nu pentru a indica locul, așa cum sugerează accepția comună a termenului, ci, reluând substantivul *viitorul* din enunțul precedent, primește sens temporal:

> (25) „*Aici* treaba a fost simplă. Porunca pare a fi dată de Maradona." (www.libertatea.ro, 31 decembrie 2022)
>
> (26) „Trecutul are pânza uitării peste el, prezentul ne privește în ochi și ne-a rămas viitorul.
>
> Dar nici *acolo* nu-i prea multă siguranță, sau îmbiere la confort. *De o vreme mai lungă*, țin *pe masa mea* de scris o carte care-și aștepta lectura." (www.graiul.ro, 3 septembrie 2022)
>
> (27) „Care *până acum* a avut un rol de luat în seamă în relațiile economice cu Rusia." (www.graiul.ro, 1 septembrie 2022)

(28) „*Tocmai când încheiam acest text*, s-a dat știrea că Gazprom a oprit furnizarea de gaze naturale pentru Franța.” (www.graiul.ro, 1 septembrie 2022)

(29) „Pentru ca Ucraina să supraviețuiască iernii severe, să poată organiza o contraofensivă concludentă și să obțină victoria fără concesii (așa cum pretinde imensa majoritate a populației sale traumatizate de conflict), va fi nevoie ca *tot anul acesta* să confirme, multidimensional, miracolul „reinventării” unei conștiințe morale a Occidentului.” (www.libertatea.ro, 16 ianuarie 2023)

În exemplele (27) și (28) adverbele *acum* și *tocmai* + sintagma nominală demonstrativă *acest text* au rol deictic temporal, iar în exemplul (29) temporalitatea deictică se exprimă tot printr-o sintagmă nominală, *tot anul acesta*.

Alte situații în care expresiile indexicale temporale se construiesc cu substantive care denumesc unități de timp:

(30) „*În ultimele seri*, majoritatea televiziunilor s-au întrecut în a dezaproba declarațiile premierului maghiar Viktor Orban, la Școala de vară de la Tușnad-Băi. Apoi, comentariile au venit și din Europa și din America.” (www.graiul.ro, 30 iulie 2022)

(31) „*Până la ora la care scriu aceste rânduri*, niciun punct de vedere ferm, argumentat din partea liderilor politici români, de marcă.” (www.graiul.ro, 30 iulie 2022)

(32) „*La aproape un an* de la începutul invaziei rusești asupra Ucrainei, am consultat Eurobarometrul din 12 ianuarie 2023, pentru a vedea cum se poziționează opinia publică din statele-membre UE.” (www.libertatea.ro, 16 ianuarie 2023)

În exemplele (30) și (32) se observă și o relativizare a temporalității, redată prin folosirea adjectivului *ultimele* sau a adverbului *aproape*.

În afara indicilor de persoană, spațiu și timp, am întâlnit, e drept, în mică măsură în textele analizate până în acest moment, și *deixis social*:

(33) „*Domnilor*, trăim *în* alt timp istoric!” (www.graiul.ro, 1 august 2022)

Concluzii

Într-o primă etapă, am prezentat ipoteza cercetării noastre, și anume, existența mărcilor subiectivității în discursul jurnalistic. Apoi ne-am referit la constituirea corpusului, precizând că acesta cuprinde texte ale editorialelor din două publicații – una locală și una centrală, opțiunea pentru articolele editoriale fondându-se pe apartenența acestora la genurile de opinie, susceptibile de a fi purtătoare de subiectivitate, înțeleasă ca o trăsătură definitorie a limbajului, conform concepției lui Émile Benveniste (vezi 2000: 246-247), așa cum este definită, în sens restrâns, în DȘL (2001: 511), cu referire „numai la acei indici care introduc în enunț sentimentele și atitudinea subiectului vorbitor cu privire la conținutul enunțului”.

Astfel, am analizat texte din cotidianele *Graiul Maramureșului* și *Libertatea*, selecția acestora având drept criteriu referirile la războiul din Ucraina, eveniment care marchează societatea europeană de mai mult de un an și jumătate.

Analiza a constat în identificarea în corpusul nostru a mărcilor deictice de persoană, spațiu și timp, ca expresie a subiectivității discursului jurnalistic. Am remarcat folosirea mult mai frecventă a deicticului *eu* cu forma sa de nominativ, respectiv cu cele de acuzativ (*m-*, *mă*) sau dativ (*mi*) în cotidianul local decât în publicația centrală. De asemenea, forma de persoana I plural a pronumelui personal, *noi*, este utilizată atât cu valoare inclusivă – locutorul + un grup de persoane din care face parte, cât și cu valența de plural al modestiei. Cât privește interlocutorul, deși nu este un partener real în discurs, ci mai degrabă un *co-enunțător*, în sensul pe care îl dă Antoine Culioli (*apud* Maingueneau 2007: 32) termenului, prezența acestuia se reflectă la nivel lingvistic în formele pronumelui de persoana a II-a plural – expresia politeții în limba română sau în formele verbale de aceeași persoană. Există în textele editorialiștilor și forme ale pronumelui personal de persoana a II-a singular, însă ele nu se referă la *co-enunțător*, ci au, de cele mai multe ori, valoare generică. Am remarcat, în plus, contexte în care pronumele personal de persoana a II-a singular sau verbul la aceeași persoană desemnează, prin transpoziție, subiectul enunțiator, locutorul. Mai puțin reprezentată este indexicalitatea spațială sau temporală, fapt explicabil prin proprietatea discursului jurnalistic de a se raporta mai ales la actualitate, considerată în timp sau spațiu, stând, deci, sub semnul lui *aici* și *acum*. În afara indicilor de persoană, spațiu și timp, am întâlnit, e drept, în mică măsură în textele analizate până în acest moment, și *deixis social*.

Așadar, ipoteza de cercetare se confirmă: prezența mărcilor deictice de persoană, spațiu sau timp în textele editorialelor ne permite să afirmăm că discursul jurnalistic și în special articolele de opinie cercetate sunt purtătăare de subiectivitate.

LISTĂ DE ABREVIERI

DAD: *Dictionnaire d'analyse du discours*, 2002
DȘL: *Dicționar de științe ale limbii*, 2001
NDEȘL: *Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*, 1996

BIBLIOGRAPHY

BENVENISTE, Émile, 2000, *Probleme de lingvistică generală*, volumul I, trad. de Lucia Magdalena Dumitru, București, Editura Teora.

BIDU-VRĂNCEANU, Angela, Cristina CĂLĂRAŞU, Liliana IONESCU-RUXĂNDOIU, Mihaela MANCAŞ, Gabriela PANĂ DINDELEGAN, 2001, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura NEMIRA.

COSTĂCHESCU, Adriana, 2019, *Pragmatica lingvistică. Teorii, dezbateri, exemple*, Iași, Institutul European.

DUCROT, Oswald, Jean-Marie SCHAEFFER, în colaborare cu Marielle ABROUX, Dominique BASSANO, Georges BOULAKIA, Michel de FORNEL, Philippe ROUSSIN, Tzvetan TODOROV, 1996, *Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*, traducere de Anca Măgureanu, Viorel Vişan, Marina Păunescu, București,Editura Babel.

MAINGUENEAU, Dominique, 2007, *Pragmatică pentru discursul literar*, trad. Raluca Balaţchi, Iași, Institutul European.

ROȘCA, Luminița, 2004, *Producția textului jurnalistic*, Iași, Editura Polirom.